

1-казус

15-ёшли У. велосипедда кетаётиб, йўлни кесиб ўтаётган В.нинг бошидан мўйнали телпагини юлиб олиб қочди. Буни мотоциклда кетаётган Ф. кўриб қолиб уни ушламоқчи бўлди. У.га етиб онгли равишда мотоцикл билан уриб юборди ва ўртача оғирликда тан жароҳати етказди.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисмини, яъни қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш деб квалификация қилди.

Ҳимоячи эса, Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддасини қўллаб, жиноий жавобгар бўлмаслиги лозимлигини таъкидлади.

Терговчи ва ҳимоячининг ҳаракатларига баҳо беринг. Ижтимоий ҳавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида зарар етказишнинг шартларини таҳлил қилинг. Фикрингизни асослаб беринг.

Жавоб:

Ушбу казусда вояга етмаган 15 ёшли У. томонидан талончилик билан боғлиқ ижтимоий ҳавфли қилмиш содир этилганлиги ва уни ушлаш вақтидаги зарар етказиш ҳолати ифодаланган.

У.нинг 15 ёшда эканлиги, яъни унинг вояга етмаганлиги ҳолати бўйича тўхталадиган бўлсак, ЖКнинг 17-моддаси 3-қисмида жисмоний шахсларнинг жавобгарлиги жиноят содир этгунга қадар 14 ёшга тўлган шахслар ушбу кодекснинг тегишли моддалари ва уларнинг қисмлари бўйича жавобгарликка тортилиши назарда тутилган жиноятлар учун жавобгарликда 166-моддаси (талончилик) ҳам белгилаб қўйилган.

Талончиликнинг бевосита объекти ўзганинг мол-мулкини муҳофаза қилишга қаратилган ижтимоий муносабатлар ва шу мулкка бўлган мулк ҳуқуқи ҳисобланади.

Талончиликнинг предмети бўлиб, айбдор ҳақиқий ва фараз қилинган ҳуқуқлар асосида ҳам эгалик қилиши мумкин бўлмаган ўзганинг мулки ҳисобланади.

Объектив томондан талончилик ўзганинг мол-мулкни очикдан-очик талон-тарож қилишда ифодаланади. Мулкни очикдан-очик талон-тарож қилиш усули иккита объектив ва субъектив хусусиятларга эга бўлади.

Очикдан-очик талон-тарож қилишнинг объектив хусусияти айбдор томонидан ўзганинг мулкни мол-мулк эгаси ёки мол-мулк ихтиёрида ёхуд муҳофазасида бўлган шахсларнинг, ўзганинг мулки талон-тарож қилинаётганлигини англаб турган бегона кишиларнинг кўзи олдида талон-тарож қилишда намоён бўлади. Субъектив хусусияти шундаки, талончи ўзганинг мол-мулкни очикдан-очик талон-тарож қилаётган вақтида ўзининг ҳатти-ҳаракатлари мулк эгаси томонидан ёхуд мол-мулк тасарруфида бўлган ёки бегона шахслар томонидан кузатиб турилганлигини англайди.

Ўзганинг мол-мулки талон-тарож қилинган ва айбдорга талон-тарож қилинган мол-мулкни ўз ихтиёрига кўра тасарруф этиш имконияти пайдо бўлган пайтдан эътиборан талончилик тугалланган жиноят деб ҳисобланади. Жиноятнинг субъекти 14 ёшга тўлган, ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши мумкин.

15 ёшли У. томонидан содир этилган талончилик учун жавобгарлик ЖК 166-моддаси 1-қисмида назарда тутилган ва шу модда ва қисми билан квалификация қилинади.

Талончилик жиноятини содир этган 15 ёшли У. нинг ноқонуний ҳатти-ҳаракати ўша жойда ҳаракатланаётган Ф. томонидан кўриб қолиниб, уни ушлаш ниятида ўзи ҳаракатланиб кетаётган мотоциклда унга етиб олади ва ушлаш жараёнида қасддан ўртача даражадаги шикаст етказди. Агарда Ф. велосипедда қочиб кетаётган 15 ёшли У.га ҳеч қандай зарар етказмасдан, мотоциклни тўхтатиб, ундан тушган ҳолда пиёда югурган тарзда ушлашга ҳаракат қилганида унга етиб ололмаган бўлиши мумкин эди ва бу ҳолатда жиноятнинг вақтинча жазосиз қолишига ҳамда жазо олмасдан қолган 15

ёшли У. томонидан содир этилиши мумкин бўлган кейинги жиноятларига қисман замин яратилган бўлар эди.

Терговчи Ф.нинг ҳаракатини ЖКнинг 105-моддаси 1-қисми, яъни қасддан ўртача оғирликда шикаст етказиш деб квалификация қилишда бироз шошма-шошарликка йўл қўйган.

Ўзбекистон Республикаси ЖК 105-моддаси 1-қисми, яъни қасддан баданга ўртача оғир шикаст етказиш, мазкур жиноятнинг бевосита объекти баданига ўртача оғир шикаст етказилган шахснинг соғлиғи дахлсизлигини таъминловчи ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Айбдорни жиноий жавобгарликка тортиш учун қилмиш ва жабрланувчи соғлиғига ўртача оғир ишқаст етказиш ўртасидаги сабабий боғланишни аниқлаш лозим. Бунда жиноят объектив томонининг зарурий белгиси жабрланувчига ўртача оғир шикаст етказиш ҳисобланади. Унинг етказилиши одатда шахс ўлимига олиб келмайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисидаги” қарорининг 23-бандида, кучли руҳий ҳаяжонланиш ҳолатида, зарурий мудофаа ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиб, баданга қасддан оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш, ҳатто ЖК 104-моддаси учинчи қисмда кўрсатилган айбни оғирлаштирувчи белгилар мавжуд бўлган тақдирда ҳам тегишлича ЖК 104, 105-моддаси билан квалификация қилиниши мумкин эмас.

Юқоридаги келтирилган ҳолатлардан кўриниб турибдики, терговчи Ф.нинг ҳаракатини квалификация қилишда айбдорни жиноий жавобгарликка тортишга асос бўлувчи ҳолатлар ва жабрланувчига шикаст етказишдаги сабабий боғланишлар, ижтимоий хавфлилиқ даражаларини чуқурроқ ўрганиши лозим эди.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш одил судлов манфаатларини таъминлашнинг энг муҳим элементларидан биридир, чунки у кейинги жиноий фаолиятга чек қўйиш, қочиш ёки далил исботларни

яшириш ёхуд йўқ қилишнинг олдини олишга қаратилади (ЖПК 220-моддаси 1-қисми). Бундан ташқари шахсни ушлаш ЖК вазифаларини, унинг тамоилларини амалга ошириш учун катта аҳамиятга эга бўлади. Айнан шунинг учун жиноий қонунчилик ва суд тергов амалиёти бу институтни ҳатто уни амалга ошириш натижасида ижтимоий хавфли қилмишни содир этган шахснинг ҳуқуқлари ва манфаатларига маълум зарар етказилган ҳолда ҳам ижтимоий фойдали деб қарайди. Бу ҳолатда ушлаш ташқи жихатдан жиноятдан фарқ қилмаслиги мумкин, лекин аслида у бундай эмас. Шу муносабатда ушловчи шахснинг ҳаракатларини тўғри малакалаш учун унинг ҳаракатлари ЖК 39-моддасида мустаҳкамланган ушлашда зарар етказиш қонунийлиги шартларига мувофиқ келиши талаб этилади.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳокимият идораларига топшириш мақсадида ушлаш пайтида зарар етказиш, бунда ушлаш воситалари ва усулларига, қилмишнинг ҳамда уни содир этган шахснинг хавфлилиқ даражасига, шунингдек ушлаш шароитида мос келишига амал қилинган бўлса, жиноят бўлмайди.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш пайтида зарар етказиш қонунийлиги шартлари, бир томондан ушлаш ҳуқуқини амалга ошириш, иккинчи томондан, ноқонуний ҳаракатлар ва судсиз жазолаш имконини истисно қилишга имкон беради. Ушбу шартлар шарҳланаётган институт иккита элементиға: ушлашга ва ушлашда етказилган зарарға тааллуқли бўлади, уларнинг ҳар бирининг алоҳида ва биргаликда қонунийлигини аниқлайди ва ушлаш жараёнида зарар етказиш қонунийлигини кўрсатади.

Ушбу қонунийлиги шартлари мавжудлиги қонунчилик томонидан қисқа муддатли эркинликдан маҳрум этиш ҳуқуқи учун етарли ва керакли асос деб тан олинадиган ҳолатларнинг яхлит тарифини беради. Бу ҳолатлар ушбу институтнинг амалда барча муҳим жихатларини, яъни ушлаш асоси ва субъекти, уни амалга оширишнинг усуллари ва воситалари, ушлаш мақсади ва унинг бажарилиши мумкин бўлган вақти. Фақат бажариладиган қисқа

муддатли озодликдан маҳрум этиш ҳаракатининг барча белгиланган шартларга мувофиқлиги уни қонуний ҳаракат сифатида малакалашга имкон беради.

Ушланган шахс томонидан ижтимоий хавфли қилмиш содир этилиши ушлаш ҳуқуқини амалга ошириш учун асос бўлади қонунда, яъни ЖК 39-моддаси 1-қисмида бу бевосита кўрсатилган.

Ушлаш ҳуқуқини амалга ошириш асоси деб тан олиш учун содир этиладиган қилмишнинг ижтимоий хавфининг даражаси шахсни ҳокимият органларига етказиш заруриятига, ушбу шахсга зарар етказишга, ушлашнинг тегишли усуллари ва воситаларини қўллашга таъсир кўрсатади.

Ҳимоячининг Ф.га нисбатан ЖКнинг 39-моддаси қўлланилиб, жиноий жавобгарликка тортилмаслиги лозимлиги тўғрисида асосли позицияда эканлигини қайд этиш лозим.

Ўзбекистон Республикаси ЖК 39-моддасига кўра, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ҳокимият органларига топшириш мақсадида ушлаш вақтида унга зарар етказиш, агар уни ушлаш учун зарур бўлган чораларнинг чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди.

Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида унга етказилган зарарнинг қонунийлигини баҳолашда, қилмишни содир этган шахснинг ушланишдан қочиш мақсадида қилган ҳаракатлари, ушловчининг кучи ва имкониятлари, руҳий ҳолати ва ушлаш билан боғлиқ бўлган бошқа ҳолатлар ҳисобга олинади.

Махсус ваколатли шахслар билан бир қаторда жабрланувчи ва бошқа фуқаролар ҳам ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш ҳуқуқига эгадир.

У.томонидан йўлни кесиб ўтаётган В.нинг мўйнали телпагини юлиб олиб қочиш жараёнида Ф.нинг мотоциклда қандай тезликда кетаётганлиги ва ҳуқуқбузарликнинг шохиди бўлгач, содир бўлган руҳий кечинмаси жараёнларида содир этган қасддан ўртача оғирликдаги шикаст етказиш ҳолатини ижтимоий хавфли қилмиш содир этган 15 ёшли У.нинг

Ф.томонидан ушланишини шахсни хокимият вакилларига топшириш мақсадига қаратилганлиги ва ушладан бошқача мақсад кўзланмаганлигига эътибор қаратиш ҳамда Ф.нинг ҳаракатини ЖК 39-моддаси билан квалификация қилиш ва уни жавобгарликдан озод қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

М.Х.Рустамбаев. Ўз.Р. Жиноят ҳуқуқи курси 4-том. Дарслик 2-нашр.

М.Х.Рустамбаев. Ўз.Р. Жиноят ҳуқуқи курси 3-том. Махсус қисм.
Дарслик 2-нашр

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2007 йил 27 июндаги “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисидаги” қарори

М.Х.Рустамбаев. “Жиноят ҳақида таълимот” - Ўз.Р. Жиноят ҳуқуқи курси 1-том Умумий қисм

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси

Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодекси